

RAPPORT

RAPPORTSERIE FRA
SENTER FOR HELSEFREMMEDE FORSKNING
HIST/NTNU

RAPPORT 2012/01

Lise Jaastad

Den kulturelle dørstokkmila

Et bidrag til kartlegging av kultur- og fritidsinteresser blant hjemmeboende menn i alderen 70+ i Trondheim kommune.

Trondheim, februar 2012

Kunnskapen
du trenger

NTNU

Det skapende universitet

Lise Jaastad

Den kulturelle dørstokkmila

Et bidrag til kartlegging av kultur- og fritidsinteresser blant hjemmeboende menn i alderen 70+ i Trondheim kommune.

Kunnskapen
du trenger

NTNU

Det skapende universitet

Senter for helsefremmende forskning HiST/NTNU

© Lise Jaastad

ISBN 978-82-93158-10-3 (digital versjon)
ISSN 1892-6207

RAPPORT 2012/1

Innholdsfortegnelse

<i>Sammendrag</i>	v
BAKGRUNN	1
DEN KULTURELLE DØRSTOKKMILA	3
Metode	3
Utvalget	4
Telefonintervjuene forteller	5
Fokusgruppeintervjuene	8
REFLEKSJON OG ANALYSE	10
Aldring, et tabu i vår kulturelle samtid?	10
Sosial integrasjon og deltakelse	12
Avsluttende kommentar	17
<i>Referanser</i>	18

Sammendrag

Mål: Denne rapporten er et bidrag til kartlegging av kulturdeltakelse og fritidsinteresser blant hjemmeboende mannlige seniorer i Trondheim kommune i alderen 70+. Kartleggingen vil inngå i kunnskapsgrunnlaget for kommunens framtidige satsing innen seniorkultur. Et rikt kulturtilbud for kommunens seniorer er tenkt som et redskap for å stimulere til større aktivitet, knytte sosiale kontakter, motvirke ensomhet og bidra til positiv helseutvikling. **Metode:** Datamaterialet er innhentet ved bruk av eget spørreskjema gjennom telefonintervjuer og intervjuer i fokusgrupper. I tillegg er det foretatt intervjuer av kommunens seks kulturverter (fokusgruppeintervju), kulturkoordinator og en representant fra Informasjonssenteret for seniorer i Trondheim. **Resultater:** De mest populære fritidssystemene er egne hobbyer og livsoppgaver knyttet til egen familie eiendom og venner, engasjement i lag- og foreningsvirksomhet, idrettsaktiviteter/trening, diverse musikalske aktiviteter og konsertbesøk. 33 (av 43) svarte *ja* på spørsmålet om de kjenner til kulturtilbud i eget nærområde. 22 sier at de *aldri* eller *sjeldnere enn en gang i uka* deltar i kulturaktiviteter i sitt nærområde. 34 kjenner til Den kulturelle spaserstokkens tilbud. Om det bør finnes egne kulturtilbud for menn er meningene delte. Flere tar til orde for at kulturtilbudene per i dag appellerer mest til kvinner. Menn ønsker seg flere foredrag, kåseri og paneldebatter innen temaer som historie, politikk, natur og kultur. Andre forslag er kurs i treskjæring, matlaging, plener hvor en kan drive «Bocca-spill» i nærområdet der en bor. Viktig er også gode parkeringsmuligheter og trivelige møtesteder, for eksempel grendehus. Sykeheim og eldresentre oppleves mindre attraktivt som arena for sosial- og kulturell deltakelse blant friske menn. Samtidig går det tydelig fram at deltakelse til syvende og sist avhenger av den enkeltes vilje til å oppsøke fellesskap utenfor heimen. Følgende uttalelse kan stå som representant for flertallet i dette utvalget: «Synes DKS er flinke. De har et variert tilbud. Vanskelig å si om noe kunne vært annerledes. For meg handler det om å ha tid.» Selv om resultatene fra denne undersøkelsen bør leses med forsiktighet, er funnene i tråd med flere nasjonale og internasjonale undersøkelser, hvor deltakelse i meningsfylte, stimulerende fellesskap og omgivelser framheves som viktige livskvalitetsfaktorer.

Abstract

Objectives: *To contribute mapping knowledge about cultural- and spare time- interests and activities among men aged 70+ in Trondheim Municipality. The aim is to increase the number of men participating in cultural activities on a regular basis. Access to inspiring cultural- and other spare time activities is considered a tool for individual and social health promotion; stimulating to more social activity, preventing loneliness, and contributing to better life quality and sense of coherence.*

Methods: *A survey questionnaire was designed. Telephone- and focus group interviews were taken. Additional interviews were made with one representative from Trondheim senior's information office, 6 Culture Hosts (focus group interview) and the Coordinator for Trondheim municipality Culture Hosts.*

Results: *The most popular spare time activities are caretaking of residential- and domestic properties, personal hobbies and tasks and duties concerning other needs within near family and friends. Participation in a variety of societies and organizations, sport- and physical activities, a variety of musical activities and going to concerts, also gave a high attendance score. Out of 43 respondents, 33 answered "yes" to whether or not they know some cultural activities offered in their local area. 22 "never" or "less than ones a week" participate in such activities. The Trondheim Municipal's cultural program for seniors is known to 34 respondents. Although these cultural programs are given a high quality ranking by many, they are also considered more attractive to women. Lectures and seminars within history, politics, economy, new technology, (communication technology in particular) nature, and culture, are considered particularly interesting to men, along with courses in wood carving, cooking, and nearby lawns for "Bocca." Access to near parking and inspiring proper environments also stand out as important factors, along with individual priorities, as many claim to be "too busy doing other things." Geriatric institutions stand out as "not attractive" arenas for social and cultural activities among healthy elderly men. Results from this survey should be interpreted with care. Still they fall in line with results from larger national and international studies, highlighting the importance of enriched environments, participation and association in meaningful cultural- and social activities as major life quality- and health promotional factors.*

«Jeg vet om en gammel eik, den skal være ni hundre år, men verken størrelsen eller alderen hindrer den i å drive fram nye blader hvert år» (Karel Capek).

BAKGRUNN

Høsten 2009, etter initiativ fra Kulturenheten i Trondheim kommune, ble spørreundersøkelsen «Kultur og helse» gjennomført blant kommunens brukere av «Den kulturelle spaserstokken». Formål og hensikt med undersøkelsen var å beskrive demografi, aktivitetsnivå og helse hos deltakere i Den kulturelle spaserstokkens kulturtilbud, evaluere Trondheim kommunes kultur- og helsesatsing for seniorer, og undersøke eventuelle sammenhenger mellom deltakelsen i kulturaktiviteter og helse. Resultatene fra undersøkelsen indikerer at kulturdeltakelse bidrar til å styrke opplevelsen av tilhørighet og inkluderende fellesskap. En betydelig del av dette utvalget viste seg å være storforbrukere av kulturtilbud. I tråd med andre nasjonale undersøkelser (Vaage 2010), indikerer våre resultater at aktivitetstilbud som eksempelvis konsert, kino, teater, museum/kunstutstilling, dans, musikk/sang/teater synes å være mindre populære blant menn enn blant kvinner. Den kulturelle spaserstokkens tilbud er etter alt å dømme til stor glede og nytte for deltakerne i dette utvalget. Imidlertid er det grunn til å anta at disse tilbudene per i dag kun i liten grad når ut til det brede lag av befolkningen (Jaastad 2011).

Forskning ellers viser at deltakelse i kulturaktiviteter er viktig for opprettholdelse og styrking av helse, for den enkelte og i samfunnsmedisinsk perspektiv (Kjeøy 2009, med referanse til HUNT-undersøkelsene, Loga 2010, Bygren, Konlaan, Johansson 1996, Bygren m.fl. 2009). Kultur- og helseforskning er et nytt fagfelt med behov for flere befolkningsstudier, langtidsstudier samt kontrollerte studier for å kunne si noe om av effekten av kulturdeltakelse. Det er også behov for tverrvitenskapelig samarbeid og mer bruk av kombinasjon av kvantitativ og kvalitative metoder (Knuttsen, Holmen, Håpnes 2005, Kjeøy 2009, med referanse til HUNT-undersøkelsene). Det er grunn til å anta at kulturdeltakelse kan være en viktig forutsetning for individuell og kollektiv utvikling, mening, mestring og opplevelsen av sammenheng i livsløpsperspektiv. Ved Universitet i Gøteborg og Sahlgrenska institutt i Sverige, som har vært et foregangsland innen dette forskningsfeltet, pågår et større tverrvitenskapelig forskningsprogram innen fagfeltet kultur- og helse (Bjursell 2009).

Antall eldre i befolkningen øker, og kvinner lever lenger enn menn. Forskjeller i levealder, selvrapporert helse, sykdomsmønster, samt det at menn (per i dag) oftest er eldre enn kvinnen i parforhold, aktualiserer behovet for styrking av kjønnsperspektivet i helseforskningen, også spesielt knyttet til eldre. I en framskrivning av befolkningen fra Statistisk sentralbyrå vil gruppen «ugift, enke, skilt eller separert», fra 90 år og oppover, bosatt i Oslo, være nesten seks ganger større enn tilsvarende gruppe blant menn i 2020 (Vangen, Jenum, Graff-Iversen, Idland 2009). I refererte undersøkelser, som i all hovedsak baserer seg på frivillig deltakelse, er det derfor grunn til å anta at en i de fleste

undersøkelser når kvinner i større grad enn menn, og at deltakere i slike undersøkelser i hovedsak rekrutteres blant de mest ressurssterke, de mest aktive og friskeste.

I Levekårsundersøkelsen (SSB 2008) framheves sosial deltakelse og opplevelsen av fellesskap som en viktig kilde til overskudd og glede. Resultater viser til store sosiale forskjeller i så henseende. Funksjonsnedsettelse og lav inntekt trekkes fram som sentrale risikofaktorer. Personer med en samlet inntekt under 300 000 deltar langt mindre enn de med høyere inntekter. Forskjellene i deltakelse etter utdanning er særlig markert blant personer med nedsatt funksjonsevne. Menn med funksjonshemminger representerer den største gruppa som opplever ikke å ha noen fortrolige eller noen de kan regne med (Levekårsundersøkelsen 2008). De fleste grupper i samfunnet har fått bedre helse i løpet av de siste 30 årene. Slik sett har vår velferdspolitikken virket etter hensikten. Avstanden i dødelighet mellom de 5% med lavest inntekt sammenlignet med øvrige grupper, og med en gradvis avtagende dødelighet oppover i inntekthierarkiet, er likevel slående (Næss, Rognerud, Strand 2007). Flere studier viser at selv om den relative betydningen av sosial ulikhet synes å avta med alderen, øker den absolutte betydningen over tid. Sosiale helseforskjeller en ser i dag er ofte uttrykk for sosiale levevilkår mange år tilbake i tid (Næss, Clausen, Smith 2004, Strand, Kunst 2006, Mæland m.fl. 2009). I overnevnte studier går det fram at belastninger som oppstår i samspeilet mellom individet og det sosiale miljøet, kan være av avgjørende betydning for helsa. I Levekårsundersøkelsen 2008: Helse, omsorg og sosial kontakt (SSB 2008, Wilhelmsen 2009), kommer det fram at antall mennesker som står en nær avtar med alderen. For aldersgruppa 67+ svarer 9% at de mangler en fortrolig venn. Av de spurte svarer 14% at de har lite kontakt med venner. De eldste opplever også i større grad at andre personer viser liten eller ingen interesse for det de gjør. Dette gjelder i særlig grad de som bor alene.

Å opprettholde samt videreutvikle gode inspirerende sosiale arenaer for eldre er viktig. I et utvalg rapporter vedrørende bruk av eldresentre (i Oslo-regionen) går det fram at menn i mindre grad enn kvinner benytter seg av eldresentre. Andelen brukere er også større blant enslige, aleneboende. Alder, kjønn, utdanning og inntekt er utslagsgivende for bruk av eldresentre. Bruken av eldresentre øker med alderen, uavhengig av sosioøkonomisk bakgrunn. Mens det i de tidligere rapporter ikke synes å være forskjeller i sosioøkonomisk bakgrunn blant brukerne av eldresentrene (Thorsen 1983, Daatland mfl. 2001, Pettersen og Laake 2000, 2003), synes bildet å ha endret seg i retning større sosioøkonomiske forskjeller (Bøen 2008). I henhold til sistnevnte rapport fra Folkehelseinstituttet, er det de med størst sosialt nettverk og de med store problemer som bruker eldresentrene minst. Begrunnelsen for ikke å bruke eldresentrene blant de med høy utdannelse, høy inntekt og lav alder, er at de har nok å holde på med fra før. Flere i gruppen som aktivt deltar som frivillig, og i forbindelse med arrangement på eldresentre, oppgir at det kan være aktuelt for dem å bruke eldresentrene på sikt. De fleste med psykiske plager bruker eldresentrene «av og til». Den største gruppen av «av og til-brukere» er de som finner det vanskelig å få praktisk hjelp av naboer. Den største gruppen brukere av eldresentre er de

som oppgir større helseplager, som ofte trenger hjelp, og som er brukere av andre kommunale helsetjenester. Blant storforbrukere av eldrecentre finner en også de med minst psykiske helseplager. Ifølge denne undersøkelsen er samlet brukerandel av eldrecentre (for Oslo-regionen) på ca.50% blant hjemmeboende eldre over 65 år (Bøen 2008). Når overnevnte undersøkelser vedrørende generelle levevilkår og bruk av eldrecentre nevnes her, er det fordi hovedfunnene i disse rapportene i noen grad kan ha overføringsverdi vedrørende bruk av kommunale kulturtilbud, kultur- og fritidsinteresser og deltakelse blant eldre menn i Trondheim kommune.

DEN KULTURELLE DØRSTOKKMILA

Undersøkelsen «Den kulturelle dørstokkmila», ble til i kjølvannet av spørreundersøkelsen «Kultur og helse». Et forholdsvis beskjedent utvalg og stor manko av mannlige respondenter, bidro til at vi denne gang ønsket å fokusere på menn. Målgruppa for denne undersøkelsen er hjemmeboende mannlige seniorer (i Trondheim kommune) i alderen 70-80 år, siden justert til: 70+. Formålet med prosjektet er å skaffe kunnskap om menns fritidsaktiviteter og interesser, og om hva som kan tenkes å kunne bidra til at flere menn skulle ønske å delta i kommunens seniorkulturtilbud. Ifølge en oversiktstabell fra SSB/Statistikkbanken for året 2011, er det totale antallet menn i alderen 70-99 år for Trondheim kommune 6026. I løpet av to runder med spørreundersøkelser har vi oppnådd kontakt med til sammen 91 menn, de fleste i alderen 70+.

Antall menn i Trondheim kommune per 18.04. 2011. Kilde: Trondheim kommune, Byplankontoret/SSB.

Alder	70-79 år	80-89 år	90-99 år	Totalt
Antall	3797	2006	223	6026

Undersøkelsens mål og hensikt er en kartlegging av målgruppa menn i alderen 70+, i forhold til fritidsinteresser og aktivitetsnivå, i hvor stor grad kommunens seniorkulturtilbud er kjent, hvilke kulturtilbud som benyttes, årsaker til at en eventuelt ikke ønsker å delta på kulturarrangementer og hva som skal til for å kunne trekke flere deltakere. Denne kartleggingen vil danne grunnlag for kommunens framtidige kultursatsing for seniorer.

Metode

Et eget spørreskjema for telefonintervju og intervjuguide for samtaler i fokusgrupper, med rom for innspill fra informantene, ble utarbeidet. Spørsmålene dekket hovedområdene alder, bosted og hvem en bor sammen med. Yrkesbakgrunn og fritidsinteresser, nå og i livsløpsperspektiv. Kjennskap, interesse og deltakelse i Den kulturelle spaserstokken og i andre kulturelle og/eller fritidsaktiviteter. I

fokusgruppene ble overgangen fra yrkesliv til pensjonisttilværelse diskutert, samt om det kan være noe ved disse omstillingsprosessene som i særlig grad er knyttet til mannsrollen, og i hvilken grad dette eventuelt kan ha innvirkning på sosial og/eller kulturell deltakelse (nærmere presentasjon i senere avsnitt). Intensjonen var å kunne nå et bredt utvalg menn i aldersgruppen 70+. Både Kulturenheten i Trondheim kommune og Hjemmebasert omsorg har bidratt aktivt med informasjon motivasjon og koordinering av transport, for å få flest mulig til å delta i spørre- undersøkelsen og på kulturarrangementer, i perioden fra oktober til begynnelsen av desember 2011. Kommunens kulturtilbud er tenkt som et redskap for å stimulere til større aktivitet, knytte sosiale kontakter og motvirke ensomhet blant byens seniorer. Mulige deltakere i denne undersøkelsen ble kontaktet på følgende vis:

Forespørsel fra kommunens kulturverter om en er villig til å delta i telefonintervju:

- på direkte forespørsel; fra kommunens kulturverter, eller via andre deltakere, for eksempel ektefeller som deltar på kommunens kulturaktiviteter.
- ved oppringing fra kommunens kulturenhet, med utgangspunkt i påmeldingsliste for kulturarrangement i Erkebispegården 1. desember 2011.
- via annonse i tidsskriftet «Vi over 70», et tidsskrift som sendes til samtlige over 70 i Trondheim kommune.

Forespørsel om deltakelse i fokusgrupper:

Personer i målgruppa ble forespurt om de kunne tenke seg å delta i fokusgruppeintervju. Henvendelsen gikk via kulturvertene.

Intervju med noen av kommunens kulturarbeidere.

Fokusintervju med kulturvertene og

Intervju med koordinator for kulturvertene er foretatt.

Intervju med en ansatt ved Informasjonssenteret for seniorer i Trondheim kommune.

Utvalget

Det samlede antall personer som oppga telefonnumre med det formål å la seg intervjuet, var 29 personer. Fire av disse lyktes det ikke å komme i kontakt med. Fem oppga at «det ikke passet», eller at de «ikke ønsket å delta» i undersøkelsen. En meldte frafall på grunn dårlig helsetilstand. Det endelige antall telefon-intervjuer, som utgjør den kvantitative delen av undersøkelsen, er 24 deltakere. Intervjuer i 3 fokusgrupper er foretatt, hvorav en gruppe har felles tilhørighet i en forening for frivillig arbeid. De andre består av grupper fra samme bydel, henholdsvis Saupstad og Lade. Til sammen deltok 15 personer (fra målgruppa 70+) i tre forskjellige fokusgruppeintervjuer. Fra foreningen for frivillig arbeid deltok fem personer, fra Saupstad deltok fire personer, og fra Lade stilte seks personer.

Et utvalg notater fra samtaler med besøkende i Hornemannsgården¹ og på et av byens kjøpesentre, til sammen fire personer som i utgangspunktet ikke ønsket å la seg intervjuer men som likevel bidro med en god del personlige betraktninger, er i noen grad tatt med i analysedelen. Utvalget i målgruppa 70+ utgjør til sammen 43 personer.

Praktiske utfordringer underveis.

Ved oppstart hersket det optimisme i forhold til å kunne skaffe et bredt og godt utvalg gjennom kulturvertene og ved å ta direkte kontakt i gata, ved kjøpesentre, på Hornemannsgården og liknende. Det skulle vise seg at dette bød på langt større utfordringer enn forventet. En annonse ble trykket i November-utgaven av bladet 70+, et magasin som sendes til alle over 70 i Trondheim kommune, hvor menn over 70 år ble oppfordret til å delta i et forskningsprosjekt. Følgende spørsmål ble presentert i annonsen: *Bør for eksempel Den kulturelle spaserstokken arrangere fritidstilbud mer tilpasset menn? Hvilke fritidstilbud ønsker menn?* Noen telefoner kom inn i løpet av de første dagene etter at bladet kom i omløp, men heller ikke dette ble noen stor suksess. Kun fem deltakere meldte seg.

Utfordringene i forhold til det å skaffe informanter har på sitt vis gitt prosjektet en ny dimensjon. Både kulturverter og koordinator for kulturvertene ønsket å dele sine erfaringer. Det falt seg derfor naturlig også å intervjuer kommunens kulturverter, kulturkoordinator samt en representant fra Informasjonssenteret for seniorer i Trondheim, til sammen åtte personer. Informasjonen fra disse intervjuene er behandlet for seg, og i noen grad brukt som referanser i analyseavsnittet. Intervjuet med kulturvertene ble foretatt i plenum (fokusgruppeintervju). Prosjektkoordinator og representanten fra Informasjonssenteret for seniorer i Trondheim ble intervjuet hver for seg.

Materialet fra telefonintervjuene ble lagt inn i statistikkprogrammet SPSS. Kun deskriptive frekvensanalyser er foretatt. Informasjonen fra fokusgruppeintervjuene er transkribert.

Telefonintervjuene forteller

I det følgende avsnitt presenteres resultatene fra telefonintervjuene. Hvert spørsmål fra spørreskjemaet behandles hver for seg. Som det vil framgå av materialet, er noe av informasjonen av overlappende karakter. Den punktvisse inndelingen er likevel valgt som et praktisk redskap for å skape innholdsmessig oversikt og struktur. Tema og/eller spørsmål fra spørreskjema/intervjuguide er markert med understreking. Anonyme sitat er markert med hermetegn og kursiv skrift.

Alder: 15 av totalt 24 er mellom 70 - 76 år. Av disse oppgir 18 å bo sammen med ektefelle. Bosted: Byåsen (8), Sentrum (3), Øya (1), Ranheim (4), Moholt (2), Risvollan (3), Heimdal (2), Saupstad (1).

¹ Massiv trebygning sentralt ved Trondheim torg, også kalt Eldres hus» og «Politimestergården».

Er du aktiv i fritida? 23 av 24 svarte ja på dette spørsmålet. Her følger en redegjørelse for hvilke aktiviteter som ble nevnt, samt i hvilken grad aktivitetene/interessene og aktivitetsnivået preger hverdagen. 10 oppgir å være aktive innen en eller annen form for foreningsvirksomhet. I dette beskjedne utvalget finnes representanter for: Jakt-, fiske-, ski- og skytterlag, båt- og fagforeninger. Flere innehar leder- og/eller styreverv, eksempelvis i Hornemannsgården, Forening for søvnsykdommer, Hørselshemmedes forening, Framfylkingen, AOF, PFO, Brukerutvalg for ergoterapi, NITO-pensjonistene, Odd Fellow, diverse historielag og Senioruniversitetet. Flere oppgir å ha vært aktive i politisk partiarbeid og i fagforeningsarbeid. 8 er aktive i kor eller andre musikkgrupper. 8 er aktive turgåere. En er aktiv trener i skiskyting for ungdom, 3-4 ganger i uka. 7 oppgir å drive jevnlig trening, en eller flere ganger i uka. Andre aktiviteter: 1-3 oppgir følgende aktiviteter på aktiv hobbybasis: frivillighetstjenester (pasientbesøk og liknende), venne/kollegaklubb-møter på ukentlig basis med fast møtested, reising, treskjæring, slektsgransking, hus/hytte, dans, film/foto, maling, teater, konserter, lesing, skriving, kåserier og språk.

Kjenner du til kulturtilbud i ditt nærområde?

18 svarte ja på dette spørsmålet. Når det gjelder deltakelse og interesse for disse tilbudene synes den å være laber. 22 (av 24) oppgir at de «aldri» eller «sjeldnere enn en gang i uka» deltar i kulturaktiviteter i sitt nærområde. Den hyppigst oppgitte årsaken til den lave interessen for kulturtilbud i eget nærområde er «har ikke tid/har så mye annet å gjøre» eller «har andre interesser». En oppgir at han ikke vet om der finnes noen tilbud i nærheten som kunne interessere ham. Andre gir uttrykk for at de tror det er få eller ingen kulturtilbud i nærområdet. Det at en heller ikke tidligere i livet har vært bruker av kulturtilbud, nevnes som årsak til at en ikke deltar. Ingen oppgir behov for ledsager, transport eller hjelp til å melde seg på som årsak til at en ikke velger å delta.

Tilbudene som er kjent blant informanter i dette utvalget er bibliotek og bydelskafé på Saupstad, diverse aktiviteter på Havstein bo- og service-senter, hvor også et mannskor som flere her synger i, har sine ukentlige øvelser. Konserttilbudene i Dokkhuset og Olavshallen, «diverse aktiviteter» i Folkets hus (i Trondheim) og i Hornemannsgården nevnes også. Likeledes Den kulturelle spaserstokkens arrangementer, der i blant «diverse aktiviteter» ved Byåsen videregående skole og på Valentinlyst, hvor et ukentlig kafétilbud blir nevnt. Gammeldans og diverse pensjonisttreff nevnes. På spørsmål om det spiller noen rolle hvor kulturtilbudene arrangeres, svarer de aller fleste (21) at det ikke spiller noen rolle hvor aktiviteten arrangeres. Av steder en helst ikke ønsker å gå nevnes: sykehjem, eldrecentre, samt steder der det er vanskelig å parkere.

Hva skal til for at du skulle ønske å delta i kulturaktiviteter?

Her er svarene nokså entydige. Aktiviteten må interessere, engasjere, gjerne i form av foredrag innen politikk, økonomi og nyhetsbildet, både nasjonalt og internasjonalt. Trondheims historie og

krigshistorie nevnes av flere som populære temaer. Likeledes kunnskapsformidling innen ny teknologi, særlig innføring i bruk av ny kommunikasjonsteknologi, gammel håndverkskunst og «motorinteresse».

Konserter nevnes av flere i positive ordelag dersom det som presenteres holder god kvalitet, og samtidig er i samsvar med egen smak. To personer oppgir det «å ha en avtale» om å gå sammen med noen andre er det som skal til for at en har lyst å delta i kulturaktiviteter.

Intetsigende kaffeslabberas utpekes som særdeles lite populært. Likeledes «passiv deltakelse», det være seg i form av busstur eller «innholdsløs underholdning». En utpeker «alt av finkultur» som ikke interessant.

Kjenner du til Den kulturelle spaserstokken i Trondheim kommune?

Den kulturelle spaserstokken er godt kjent i dette utvalget. 19 personer svarer ja på at de kjenner til kommunens senior-kulturtilbud. 4 oppgir at de ikke vet hvordan å få tilgang til disse tilbudene. 4 personer oppgir at det er noen tilbud de savner. Her nevnes (med referanse til et EU-prosjekt) «aktiviteter som kunne vært drevet fra eget hjem». Kåserier om markante historiske personer nevnes også. 1 savner skulpturutstillinger. Hovedinntrykket er likevel at folk stort sett er fornøyde, og at de for øvrig har mer enn nok med egne interesser og aktiviteter. Følgende uttalelse kan stå som representativt for flertallet i dette utvalget: «Synes DKS er flinke. De har et variert tilbud. Vanskelig å si om noe kunne vært annerledes. For meg handler det om å ha tid».

Bør der være noen kulturtilbud som særlig rettes mot menn?

6 personer svarte ja. Like mange svarte nei. 12 vet ikke. Dette spørsmålet omtales nærmere i senere avsnitt: i forbindelse med presentasjon av informasjon fra fokusgruppeintervjuene og i analyseavsnittet.

Populære fritidssysler.

Arbeid med egen og egne barns eiendom, hus og hytter, står høyt på prioriteringslista. Oppfølging og «barnevaktjeneste» for barnebarn likeså. Gleden over å kunne sysselsette seg selv med egne interesser som lesing, turer, musisering, konsertbesøk og vennetreff etter eget velbefinnende, gjennomsyrrer materialet. Flere sier de ikke kjenner behov for flere aktiviteter enn det som organiseres på egen hånd. Aktiviteter i forbindelse med eget hjem og fellesskap med kona verdsettes høyt. Implisitt er friheten til å bestemme over egen hverdag, uten nevneverdige helsemessige, økonomiske eller praktiske hindringer.

Blant de 5 som oppgir å bo alene er svarene noe annerledes. Her nevnes behovet for å kunne treffe andre. En uttrykker at han, etter hjerneblødning, virkelig skjønnte hvor viktig det er å holde seg i aktivitet både sosialt og rent fysisk. «Det er så mye negativitet rundt. Det er viktig å komme seg ut.

Ikke gi etter for alt det negative» uttrykker han. Blant disse nevnes at det ikke alltid er like lett å komme seg ut. Følgende uttalelse illustrerer dette: «Det er ikke bare bare å gå ut for å treffe folk en ikke kjenner. En blir liksom sett litt rart på»

Fokusgruppeintervjuene

Spørsmålene inneholdt navn, alder, yrkesbakgrunn, sivilstand og bosted (bydel), fritidsaktiviteter og interesser - både tidligere i livet og per i dag. Dessuten også kjennskap til kulturtilbud i eget nærområde, Den kulturelle spaserstokken og andre tilbud - samt i hvilken grad en benytter seg av disse. Betydning av lokalitet, om det er steder en helst ikke vil gå ble diskutert, samt om det bør finnes kulturtilbud som særlig rettes mot menn, og i tilfelle hvilke. Avslutningsvis dreide samtalen seg om i hvilken grad opplevelsen av «dørstokkmila» oppleves relevant i forhold til å komme seg ut, oppsøke fellesskap og for deltakelse i kulturaktiviteter.

15 spreke karer: Alder, sivilstand, bosted, yrkesbakgrunn.

Aldersspredningen i dette utvalget er 70-86 år. Alle er eller har vært gift. 1 er aleneboende enkemann. 12 lever sammen med sin ungdoms kjæreste. Deltakerne bor i bydelene Stubban, Ranheim, Jacobsli, Bakklandet, Lade, Malvik og Saupstad. 9 har bakgrunn fra praktiske yrker. 6 har sin bakgrunn fra yrker som krever høyere akademisk utdanning.

Interesser og fritidsaktiviteter, en mulig rangering.

Familie, samvær og fellesskap med kone og pass av barnebarn har en sentral plass hverdagen. Vedlikehold av egen eiendom (bolig, hage, landsteder/ hytte og båt) likeså. Flere oppgir å ha to hytter i tillegg til fast bolig.

Egne hobbyer viktigst. De fleste gir uttrykk for at det å kunne drive med egne interesser, i egen regi, alene eller i samvær med nære venner, er det gjeveste. Gjengangere av denne typen aktiviteter er slektsforskning, forskjellige former for trening, jakt og fiske, turer i skog og mark, reisevirksomhet i inn og utland, treskjæring, fotografering, lesing og skriving, gjerne i forbindelse med medlemskap og aktivitet i lag og foreninger. Konsertbesøk er også populært. Blant de med høyere utdanning nevnes også maleri/kunstutstillinger blant favorittene.

Foreningsvirksomhet. Samtlige informanter i dette utvalget er aktive i ett eller flere lag og foreninger. Her inngår medlemskap og tillitsverv i alt fra fagbevegelse, diverse faglige utvalg og organisasjoner, statlige høringskommisjoner, lokal- og partipolitisk arbeid, pensjonistforeninger, frivillig samfunnsengasjement gjennom medlemskap i eksempelvis Patriotene, Odd Fellow, Rotary, styret i Hornemannsgården, Ringves venner, Jakt- og fiske-foreninger, Båt- og Seilforeningen, idrettslag og historielag. Dernest engasjement og verv i forskjellige «klubber» og interessegrupper i nærmiljøet, for

eksempel i forbindelse med aktivitetstilbud som treskjæring, menighetsarbeid eller i forbindelse med arrangementer i regi av Den kulturelle spaserstokken, og sist, men ikke minst er ukentlige kafébesøk med fast vennegjeng uten annet formål enn sosialt samvær, svært populært.

Kulturaktiviteter. Generelt synes kulturtilbudene i nærmiljøet å vekke liten interesse i dette utvalget. Informantene fra Saupstad hevder at dette hovedsakelig skyldes et for «snevert» og «kvinnerettet» tilbud, samt lokalitetene. Det at de fleste, og etter sigende få av tilbudene som gis på Saupstad arrangeres på eldresenteret/sykeheimen, bidrar til at andre (og særlig friske menn), ikke møter opp. Et fellesskap hvor flesteparten er kvinner, og mange er pleietrengende og demente, oppleves deprimerende. Oppfordringen til kommunens politikere fra Saupstad er entydig: «Vi treng' et grendehus. Det trekke' folk». For øvrig er hovedinntrykket at egne interesser og hvor vidt eventuelle kulturtilbud passer inn i et allerede presset tidsskjema, er avgjørende for om en ønsker å delta. Kvalitet er viktig. Det som presenteres må engasjere, holde mål kvalitetsmessig, samt være innenfor eget interessefelt.

Har du kjennskap til de kommunale kulturtilbudene/Den kulturelle spaserstokken, og i hvilken grad benytter du deg av disse tilbudene?

Samtlige informanter kjenner til kommunens kulturtilbud, Den kulturelle spaserstokken. Flere tar til orde for at de er «for opptatt med egne ting» til å engasjere seg i kommunens tilbud. Aktiviteter på eget initiativ fyller hverdagen og vel så det. Hovedinntrykket er at mange opplever å ha for lite tid til alt en ønsker å få gjort i løpet av dagen. Det at en ikke har vært bruker av kulturtilbud tidligere i livet, nevnes som årsak til at en heller ikke som pensjonist har denne interessen.

Eldresentre/sykehjem som arena for kulturtilbud nevnes av de fleste som lite tiltrekkende. Slike omgivelser omtales som «lite fristende» og «deprimerende». Et sterkt ønske om Kulturhus meldes også fra Lade. Problemer med parkering er hyppig nevnt som årsak til at en velger å bli hjemme framfor å delta på konserter og lignende. Oppfordring om bygging av grendehus og nok parkeringsplasser, overbringes herved til Trondheim kommunes politikere. Et annet moment er Den kulturelle spaserstokken som identitetsmarkør. Dette drøftes nærmere i senere avsnitt.

Bør noen kulturtilbud særlig rettes mot menn, og i tilfelle hvilke?

Her er meningene delte. Mens noen hevder at tilbud særlig rettet mot menn kan tenkes å hjelpe flere av de som ellers ikke kommer seg ut, hevder noen at dette ikke har noen betydning. Kvinnene er i flertall på de fleste aktiviteter. Flere tar til ordet for at menn har mye å lære av kvinnene. De er flinkere til å komme seg ut, og til å dra med seg ei venninne eller to, hevdes det. Mens det i noen tilfeller kan

være flott å oppleve at kvinner «tar styringa», blir det også sagt at det ikke så rent sjelden kan bli for mye av det gode. Uttalelser fra en rekke menn, som i utgangspunktet godt kunne tenke seg å delta oftere på diverse arrangement, tyder på at mange blir værende hjemme fordi de føler seg lite bekvem i situasjoner der det meste skjer «på kvinners premisser». 10 (av 15) informanter i dette utvalget regner kulturtilbudene fra kommunen for å være mer attraktive for kvinner enn for menn. Både i telefon- og i fokusintervjuene nevnes særlig foredrag, kåseri og paneldebatt med «interessante temaer» innen historie, politikk, natur og kultur som «svært attraktivt» blant menn. Kurs i treskjæring, matlaging, «gourmet-aftener for menn», plener hvor en kan drive «Bocca-spill» i nærområdet der en bor, nevnes som eksempler på forslag til aktiviteter som kan friste flere menn til aktiv deltakelse. Samtidig går det tydelig fram at en ikke kan skylde på mangel av gode tilbud, og at deltakelse til syvende og sist avhenger av den enkeltes vilje til å oppsøke fellesskap utenfor heimen. Dette drøftes nærmere i senere avsnitt.

REFLEKSJON OG ANALYSE

Aldring, et tabu i vår kulturelle samtid?

Hvordan ser vårt samfunn på aldring? Hvilket bilde har folk flest av eldre mennesker? I hvilken grad oppfattes eldre som en ensartet gruppe? I hvilken grad opplever eldre selv at det blir tatt høyde for deres ulike behov for stimuli og livsutfoldelse gjennom særlig tilrettelagte tilbud, intellektuelt, kunstnerisk, praktisk og sosialt? Den tydelige vegringen vi opplevde i forhold til «å innrømme at en har fylt 70», denne motviljen til identitetsmarkører som «senior» og aller verst, å være «gammel», får meg til å tenke at skillet mellom livskrise og traumatisk krise kan være i ferd med å vannes ut i forhold til aldring. I hvilken grad oppleves aldring som resultat av en ytre situasjon eller hendelse, altså en krise uavhengig av, og i tillegg til naturlige livskriser, prosesser relatert overgangsfaser i livet?

«Det er fint å være «fri», fint å være «ferdig med yrkeslivet», men å skulle regnes blant «de eldre» er ikke greit. Folk liker ikke å identifisere seg som eldre, bare voksne», hevder koordinator for kulturvertene i Trondheim kommune, og hun fortsetter: *«Nå når vi skal skaffe «eldre mennesker» ser vi hvor vanskelig det er. De er bare ikke å finne. Det er ikke bare å gå inn på kafeer og snakke med folk. Folk fornærmes lett.»*

Gammel synes å være synonymt med uvirksom, unyttig, uten meningsfull funksjon eller verdi. Å bli, eller å være gammel synes tabubelagt. Det å skulle identifisere seg som «senior» eller «eldre» er problematisk. Mye tyder på at det å identifisere seg som bruker av «Den kulturelle spaserstokken» heller ikke er uproblematisk. En mann, anslagsvis i slutten av 70-årene, hadde dette å melde på forespørsel om å delta i undersøkelsen: *«Ka det e' for slags undersøkelse? Du ska' vel ha oss med på Hornemannsgården no? Æ går ittj dit. Det e' før gamlingen'».*

Behovet for bedre markedsføring ble hyppig nevnt både i målgruppa og blant kommunens ansatte. Her må det tilføyes at Den kulturelle spaserstokkens programoversikt får god tilbakemelding blant de som benytter deg av den. Det er verdt å merke seg at blant de som «*kjenner til*» kommunens kulturtilbud men «*deltar sjelden*», begrunnes ofte manglende deltakelse og interesse med at en ikke oppfatter seg som del av målgruppa. Mange trekker fram Hornemannsgården som et eksempel der «*bedre*» og «*sprekere*» markedsføring hadde vært ønskelig. Når det mange omtaler som «*fine tilbud*» ikke trekker mer folk, er det fordi stedet ikke oppfattes som attraktivt for «*friske mennesker som har nådd middagshøyden*».

En god del av informantene har eller har hatt, utallige tillitsverv og medlemskap i diverse lag og foreninger, styrer og utvalg. Hovedinntrykket er at disse mennene er godt kjent med kommunens kulturtilbud. Mange har mye fint å si om kommunens seniorkulturtilbud. På spørsmål om de selv finne disse tilbudene interessante, kom det mange svar som dette: «*Time is too short. Klarer ikke si nei. Er med på alt for mye allerede. Om det er noe jeg savner så er det mer tid. Det blir for lite teater, men jeg maker ikke alt.*» Et annet eksempel: «*Både Den kulturelle spaserstokken og Hornemannsgården har mange bra tilbud, men det er ikke aktuelt for meg ennå*» (81år).

Kan det være slik at mange, og særlig menn, mer eller mindre bevisst, av frykt for miste noe av sin identitet, egenverd og livsrolle, vegrer seg for å identifisere seg med alt som peker i retning høy alder, det være seg Den kulturelle spaserstokken eller arrangementer på eldresentre og lignende. Dette ut i fra at en ved å delta på slike arenaer blir minnet om at en er, eller er i ferd med å bli *gammel*- en livsfase som i all hovedsak oppfattes negativt? Markedsføring av kultur- og andre aktivitetstilbud for seniorer har kanskje noe å hente på nytenkning, både i forhold til å kunne påvirke eldres selvfølelse, samfunnets syn på aldring, og i forhold til bedre å kunne utvikle tilbud som ivaretar det mangfold av interesser og behov som finnes i denne, raskt voksende befolkningsgruppa.

Manglende parkeringsmuligheter er ofte nevnt som årsak til at aktiviteter velges bort. At dårlige parkeringsmuligheter gjør det vanskelig for mange å delta i sosiale- og eller kulturelle arrangementer, er noe kulturvertene kunne bekrefte. Dårlig tilrettelegging for rullestolbrukere nevnes, særlig for rullestolbrukere som kjører selv. God tilgjengelighet med gode parkeringsmuligheter er viktig. Å kunne kjøre selv handler om mye mer enn transport. Bilen bidrar til opplevelsen av frihet, kontroll og mestring i hverdagen, og gir større muligheter for sosial og kulturell deltakelse. Mye tyder på at bilbruk er sterkere tilknyttet identitet og livskvalitet hos menn enn hos kvinner i denne aldersgruppa, uten at dette drøftes nærmere i her. I rapport fra Transportøkonomisk institutt (TØI) går det fram at bilbruken varierer noe ut i fra hvor en bor, men hovedkonklusjonen er likevel at tilgang til bil er svært viktig, særlig for menn, også de som er bosatt i større byer. Eldre menn (fra og med fylte 60 år) har bedre tilgang til bil enn kvinner i samme aldersgruppe. Av mennene i alderen 65-69 er det 87% og i alderen 70-74 er det 80% som alltid har tilgang til bil. Folk som har bil reiser mer og er mer sosialt

aktive enn de som ikke kjører selv. Mange gir uttrykk for at de gruer seg til den dagen de ikke lenger kan kjøre selv, da dette vil medføre at en blir avhengig av privat velvillighet og på den måten representerer en byrde for andre (Hjorthol, Nordbrakke 2008).

Sosial integrasjon og deltakelse.

God folkehelse skapes kanskje først og fremst på andre arenaer enn i helsesektoren. Sosial integrasjon og deltakelse synes å være grunnleggende forutsetninger for god samfunnsutvikling (Thorsen 2008). Verdigrunnlaget i moderne/sekulære samfunn er konstruert på basis av konsensus rundt generelle allmenngyldige verdier. I det moderne/sekulære samfunnet står individet i sentrum. Vi blir opplærte til å være hensynfulle og rettferdige overfor våre medmennesker, gjøre vår plikt, og gjøre de oppgavene i samfunnet som hver enkelt er best skikket til. Fellesskap preges av en ambivalens mellom frigjøring og tvang. Det moderne samfunnets potensiale til individuell og kollektiv frihet har som kjent sine utfordringer. Durkheim beskriver «det å være fri» innenfor rammen av å handle etter den rasjonelle moralloven som blir skapt innenfor «lidenskapelige fellesskap», en arv fra førmoderne/religiøse samfunn, der kollektiv identitet, mening og trygghet opprettholdes og videreføres gjennom etnisk/religiøse kulturbundne seremonier (Møen 2007, 2009 med referanse til Durkheim 1961, 1979). Også i moderne samfunn vedlikeholdes opplevelsen av fellesskap gjennom seremonier. I hvilken grad ivaretas behovet for fellesskapelig og rituell markering i vår egen tid? Kan det tenkes at vår kulturs kommersialisering skaper så store krav til hva som skal til for å kunne feire jul, barnedåp, brylluper og andre jubileer, at det medfører en økonomisk betinget masseflukt, og at dette kan skje i det stille fordi stadig færre har et dypere forhold til tradisjoner, seremonier og ritualer? Hvis det er slik, på hvilke måter og i hvilken grad påvirker dette vår evne til å håndtere livskriser og sårbare livsfaser som gjerne følger med naturlige livsprosesser, som for eksempel aldring?

Generasjonene som nå har passert 70 har hatt sitt livsvirke i en periode der likeverdstanden og oppbygging av velferd for alle gjennomsyret landets politiske og sosioøkonomiske utvikling. Selv har de også bidratt til denne utviklingen. Dagens pensjonister er vokst opp med dugnadsånd og frivillig innsats i organisasjoner som Saniteten, Frelsesarmeen, Ungdomslag og Husmorlaget, for å nevne noen. Vår nasjonale stolthet bygger i stor grad på en sterk vilje og evne til å hegne om kollektiv solidaritet og kampen for sosial likhet. Som det framgår i beskrivelsen av aktivitetene i dette utvalget, er engasjement i lag og foreninger en viktig del av hverdagen for svært mange. Dette er en arena der en kan spille en viktig rolle, både lokalt og nasjonalt, selv om en ikke lenger er yrkesaktiv. Å kunne bidra med noe for seg selv og for andre gjennom engasjement i lag og foreninger, ivaretar opplevelsen av mening og sammenheng i hverdagen. Deltakelse i foreningslivet samt oppfølging og pass av barnebarn handler om langt mer enn å tilfredsstille egne interesser. Mange opplever at sønner og døtre

trenger hjelp til barnepass. Pass og oppfølging av barnebarn betraktes som en gave og samtidig en krevende og viktig livsoppgave for besteforeldre, som i dette utvalget har passert 70.

Yngre menn er nesten ikke å finne i tradisjonell foreningsvirksomhet som for eksempel Rotary og Odd Fellow, hevdes det. Mannskorene sliter med høy gjennomsnittsalder. Flere trekker fram ringvirkninger av «*kvinnefrigjøringa*» som årsak til dramatiske endringer av mannrollen. Store og raske endringer i kjønnsrollemønsteret har etterlatt seg et vakuum i følge flere informanter, som hevder at mannrollen på sett og vis er blitt uthulet gjennom en mer eller mindre frivillig tilpasning i retning kvinners tradisjonelle domener. «*No sett mannfolka i tidsklemma i lag med kvinnfolkan'*». Med mange kvinner ute i arbeidslivet er mennene blitt flinkere på hjemmebanen. «*Det e' vel og bra, men de blir jo væranes heime*» ble det sagt, og med en viss bekymring for hvordan det skal gå med lag og foreninger den dagen fedrene legger inn årene.

Basingredienser for «det gode liv».

Et fellestrekk for utvalgene, i tidligere spørreundersøkelse («Kultur og helse») og i inneværende undersøkelse, gir inntrykk av at det blant dagens «super-eldre» finnes en gruppe 70-80-åringene. De er friske, raske og sunne, har god økonomi og gode muligheter for livsutfoldelse. De har fortsatt mye de ønsker å utrette, nær sagt uavhengig av alder. Dette er ressurssterke mennesker, som i kraft av livets erfaringer greier å ivareta livs- og mestringsglede og opplevelse av mening og sammenheng i tilværelsen. Betydningen av deltakelse i kulturaktiviteter og/eller andre fellesskap er høyt verdsatt. Fellesskapene som særlig utmerker seg i så henseende er familie- og vennebasert, samt interesseorientert. Kreativ stimulering og utfoldelse kombineres med sosialt engasjement, eksempelvis gjennom kulturaktiviteter og aktivt medlemskap i lag og foreninger.

Denne gruppa er langt på vei empiriske glansbilder sett i forhold til idealmålene i Raphaels teoretiske forskningsmodell for måling av livskvalitet (Raphael, 2010). Opprettholdelse av selvet mentalt, sosialt og fysisk er viktig. Modellen tar høyde for et vidt spekter av livsdimensjoner. Dette omfatter for eksempel velvære, sykdom, tilgang til materielle goder, arbeid, fritid og livsroller, kultur og miljø, både i forhold til nærmiljø og til storsamfunn, i tillegg til fysiske, psykologiske og spirituelle dimensjoner. (For nærmere presentasjon av innholdet i livskvalitetsmodellen: Jaastad: 2010: 26-31).

Familie er viktig. Implisitt er flere indikatorer for sosial og materiell velstand: Ektefelle, barn barnebarn og oldebarn, samt egen eiendom, hus og hage, hytte, båt og bil. Alt dette er verdifulle kilder til meningsfulle arbeids- og livsoppgaver.

Frihet. Opplevelsen av individuell frihet er høyt påaktet. Tilgang til egen bil er viktig for å kunne oppfylle idealet om å *klare seg selv, ikke være avhengig, eller til byrde* for noen. Å være ferdig med arbeidslivet, synes å oppleves positivt for de fleste. I særlig grad gjelder det de som har kunnet velge å fortsette med yrkesrelevante oppgaver i den grad en selv ønsker det. Betydningen av å være praktisk,

økonomisk og mentalt godt forberedt på overgangen til pensjonstilværelsen poengteres også. Det å ha noe interessant å drive med er viktig. God helse og trygg økonomi gir muligheten til å kunne dyrke egne interesser. Trening og andre givende aktiviteter prioriteres bevisst for å styrke helsa, samt stimulere til utvikling og vekst - mening, mestring og sammenheng i hverdagen.

Fellesskap. Det å ta vare på gamle vennskap som en viktig del av forberedelsene i forkant av pensjonisttilværelsen poengteres av mange. Flere kunne fortelle at de hadde blitt advart av eldre venner og arbeidskolleger som bittert hadde erfart hvordan det kan gå dersom en igjennom årenes løp ikke har sørget for å skaffe seg ekte venner og en god sosial omgangskrets. *«Ein dag e' de borte aill' kollegan'. Ve' den som berre har brydd seg om jobben».* Vennskap er en investering i trygghet for framtida. Et fellesskap der en opplever å virkelig kunne bety noe for noen og oppleve tilhørighet, omsorg og forståelse, er gull verdt. Det er i slike fellesskap, i og utenfor familien, at hobbyer dyrkes, at en søker å holde seg orientert om det som skjer i samfunnet både lokalt, nasjonalt og globalt. Det er her en blir inspirert til ivaretagelse av helsa og deltakelse i andre aktiviteter som oppleves berikende. I noen grad foregår denne aktiviteten i gode vennelag, sammen med barn, barnebarn, oldebarn og ektefelle. Det som kjennetegner disse fellesskapene er at de langt på vei er selvvalgte.

Hvordan skape inkluderende fellesskap for alle?

Det er nærliggende å tenke at aldersgruppene 70+ har de største sammensatte helsemessige utfordringene, og at dette kan medføre ensomhet og isolasjon. Med tanke på dagens samfunnsutvikling, er det all grunn til å anta at faren for å falle utenfor sfæren av fellesskap er økende. Forskjeller i sosial levestandard øker. Stadig færre opplever å ha familiemedlemmer boende i nærmiljøet. Hvordan er det for de som ikke opplever familiefellesskap til hverdags, for de som ikke var godt forberedt til pensjonisttilværelsen, eller de som ikke har god helse eller romslig økonomi, og de som ikke har klart å etablere gode vennekretser, eller har mistet sine nærmeste? Hvilke faktorer er avgjørende for om en velger å søke fellesskap som en kan trives i? I hvilken grad har opplevelsen av egen og andres sosioøkonomiske status innvirkning på ens drivkraft og opplevelse av frihet til å kunne velge aktiviteter og fellesskap ut i fra egne ønsker og interessefelt? Hvor stor del av befolkningen kjenner seg «utenfor»?

«Om du går på kafe i byen, studer bordene. Kvinnene sitter sammen, 2, 4, 6 stykker rundt samme bord. Menn sitter alene. En og en ved hvert sitt bord. Ikke et ord utveksles.»

Som kjent lever vi i en kultur som bærer preg av sterk individualistisk orientering. I mange sammenhenger er det enkeltindividet, den individuelle prestasjonen, eller den eksklusive private sfæren som verdsettes høyest. Idealet om «sjølberging» sitter dypt. Likeledes idealet om «ikke å være til bry» for noen. Det å oppsøke et fellesskap fordrer en god porsjon trygghet. I et av

fokusgruppeintervjuene ble det sagt at folk vegrer seg for å møte seg med «de fra byen», som resultat av et «mindreverdighetskompleks».

Menn trenger en god grunn til å møtes, et interessant tema eller aktivitet, og aller helst etter en avtale med flere. I dette utvalget sier mannfolka om seg selv at de slett ikke er flinke til å ta i mot nykommere, som kaffegjest på nærkafeen der en selv er stamgjest eller i forbindelse med andre arrangementer. Klikkmentaliteten er sterk, hevdes det. Flere kunne fortelle at de i perioder hadde oppsøkt fellesskap utenom etablerte kameratklubber og liknende, men at dette ikke har vært særlig vellykket. Erfaringen mange sitter igjen med er at de som kjenner hverandre fra før, har det moro sammen. Eventuelle nykommere vies liten eller ingen oppmerksomhet.

Enslighet, som i vår tid og i økende grad forårsakes av skilsmisser, fører til større sosiale ulikheter i helse. Den kanskje største risikofaktoren blant eldre er ensomhet og isolasjon som følge av tap av sosiale fellesskap og/eller sosiale nettverk. Ensomhet, i betydningen opplevelsen av mangel på sosial støtte og kontakt, har i de senere år blitt viet økende interesse (Barstad 2000, 2004; Halvorsen 2005), noe som kan sees i sammenheng med en antakelse om at ensomheten øker i takt med svakere sosial integrering og sosial kapital mennesker imellom som resultat av vår tids individualisering (Bauman 2000). Selv om resultatene fra slike undersøkelser er sprikende, synes en hovedtendens likevel å være at risikoen for ensomhet øker med alderen (Holmen & Furukawa 2002). Tap av ektefelle, det at mange blir boende alene, manglende sosial deltakelse og nedsatt funksjonsdyktighet regnes som årsaker til dette. Når det gjelder forskjeller i kjønn er resultatene sprikende. I den grad kjønnsforskjeller synes å gjøre seg gjeldende når det gjelder livskvalitet, viser studier at eldre menn er mindre plaget av depresjoner enn kvinner. Her kan det være verdt å merke seg at eldre menn i større grad enn eldre kvinner bor sammen med en (ofte yngre) livspartner (Nolen-Hoeksema & Rusting 2000, Thorsen 2005). I studier av lykke derimot er der ingen klare kjønnsforskjeller (Hellevik 2008; Wood et al. 1989). Forskningsstudier viser en overhyppighet av psykiske plager blant enslige og blant de med lav inntekt. Det samme gjelder forekomst av depresjon i forbindelse med uførhet, men denne sammenhengen er ikke perfekt (Cummings, Neff & Husiani, 2003; Forsell, Jorm & Winblad 1994; Ormel, Rijdsdijk, Sullivan, van Sonderen & Kempen 2002). Andre risikofaktorer som trekkes fram er langvarig usikkerhet og engstelse, for eksempel for tap av arbeid, livspartner eller annet. Lav selvfølelse, sosial isolasjon, opplevelse av maktesløshet og mangel av kontroll over egen livssituasjon, er andre negative faktorer. Av dette kan en lese at de sosiale og økonomiske levevilkårenes innvirkning på helsa i mange tilfeller går via psykologiske mekanismer. Når det gjelder samspillet mellom psykososiale risikofaktorer, sosial status, livsstil og helse, er dette et lite utforsket fagfelt hvor det trengs mer kunnskap. Sosial støtte viser seg å virke som en modifierende «buffer» ved en rekke former for sykdom og negativt stress (Choen & Willis 1985, George 1996). Evalueringsstudier av effekten av tiltak mot psykososiale risikofaktorer, grupperettede tiltak for sosialt belastede

befolkningsgrupper, og studier av hvordan en kan fremme psykisk helse og livskvalitet og redusere omfanget av helseskadelig atferd, etterlyses (Næss, Rognerud, Strand 2007, Sund ER, Krogstad S. 2005).

«*Dørstokkmila*». Oppfatningen om at menn trenger et ekstra «dytt» for å komme seg ut, samt at klikkmentalitet blant eldre synes å være utbredt, bekreftes i rapport om bruk av eldresentre fra Folkehelseinstituttet (Bøen, 2008). Tiden etter tap av ektefelle en veldig sårbar fase, noe også representanter for kulturvertene og Informasjonssenteret for seniorer i Trondheim kunne bekrefte. Deres erfaring er at menn først og fremst tar kontakt med kommunens hjelpeapparat når kona trenger hjelp. En positiv tendens til mer sosial og kulturell aktivitet sees hos menn som oppsøker kommunens hjelpeapparat, både i forbindelse med ektefelles sykdom eller ved andre behov, og i etterkant av konas bortgang. Mange tar likevel ikke kontakt. Fra Informasjonssenteret for seniorer i Trondheim kommune meldes det at aleneboende enkemenn som ikke tar kontakt ofte går en svært ensom tilværelse i møte.

Variasjon og kvalitet.

Nyheter, politikk, jakt og fiske - eller andre temaer relatert natur, historie og kultur, blir av mange trukket fram som temaer menn liker å diskutere med andre menn. Kurs og foredrag med vitenskapelig tilsnitt; innen kommunikasjonsteknologi, politikk, historie, natur, kultur og geografi trekkes fram som attraktive aktiviteter for menn.

En utbredt forestilling i dette utvalget synes å være at «aktiviteter for eldre» inneholder mye «tomt snakk over en kaffekopp» og at dette i utgangspunktet skremmer mange menn fra å delta. Aktiviteter som omtales som «passiv deltakelse i tom underholdning» og «kaffeslabberaser uten mål og mening» er gjennomgående svært upopulært. I Bøens rapport vedrørende brukere av eldresentre (Bøen 2008), poengteres betydningen av at variasjon og kvalitet i tilbudene ivaretas. Et viktig poeng, som gjelder alle typer aktiviteter, er at deltakerne opplever en positiv tilhørighet i dette fellesskapet (Grassman 2001). Noe som kan skape sterk tilhørighet for noen, kan skape «utenforskap» for andre. Både i telefon- og i fokusgruppeintervjuene tok mange til orde for at menn ikke har lett for å melde seg på aktiviteter de ikke kjenner til eller mestrer på forhånd. «*En må liksom kunne noe, kunne bidra med noe, for å kjenne seg vel til rette*». Bare å skulle «møte opp» til en eller annen aktivitet en ikke har noe kjennskap eller forhold til er lite populært hos menn, ifølge informantene i denne undersøkelsen.

Sosial integrasjon, kultureldeltakelse og helse.

Som tidligere nevnt er dagens pensjonister representanter for en politisk tidsepoke hvor sosial utjamning og økte velferdsgoder har stått i høysetet. Lønnsforskjeller i forhold til utdanning er relativt

små sammenliknet med mange andre land² (Furre 2007). Gode velferdsordninger og jevnt over gode familieinntekter har bidratt til gode muligheter for sosial og kulturell deltakelse. Når det gjelder bruk av kulturtilbud viser undersøkelser en tendens til sosial utjevning (Vaage 2010). Deltakere i begge våre undersøkelser er i stor grad storforbrukere av kulturtilbud og andre fritidsaktiviteter, og småforbrukere av kommunale helsetilbud og andre sosiale tjenester. Alt tyder på at det å drive med aktiviteter som har betydd mye hele livet, eller med nyvunne interesser, bidrar til å opprettholde opplevelsen av god livskvalitet, selv i svært høy alder. Også i vårt land har vi merkbare sosiale helseforskjeller. Våre nasjonale velferdsordninger er i dag under sterkt press som følge av internasjonale, mer eller mindre globalt orienterte styringsmekanismer. Sikkerhet og forutsigbarhet i arbeidsliv, helse- og velferdsordninger er ingen selvfølge i et stadig mer, såkalt globalisert samfunn (Smedshaug 2011). En fortsatt økning i sosiale forskjeller er en trussel for den framtidige folkehelse. I rapporten fra Folkehelseinstituttet (Bøen 2008), går det fram at sosioøkonomiske forhold har større betydning for bruk av eldrecentre nå enn tidligere.

Uførepensjonister har lavere utdanning og inntekt enn yrkesaktive, hvilket også begrenser muligheten for kulturell og sosial deltakelse (Thorsen 2008). En undersøkelse basert på fem norske levekårsundersøkelser fra 1985-1995 (Blekesaune & Øverby 2000), viste at uføres medianinntekt var 43% av yrkesaktives medianinntekt i samme periode. I perioden 1995-2006 økte antallet uføretrygdede i Norge med 33% (fra 240 000 - 320 000), (Trygdeetatens uførestatistikk 2006; i Thorsen & Clausen 2008). Faktorer som forsterker forskjellene i levekår for denne aldersgruppa jfr. samme undersøkelse, er at uføre personer oftere bor alene, er svakere integrert i nærmiljøet, og mindre aktiv i fritidsaktiviteter. Disse forskjellene gjorde seg gjeldende uavhengig av utdanningsnivå, helse og økonomiske ressurser.

Avsluttende kommentar

Som denne undersøkelsen viser, er det grunn til å anta at menns ønsker og muligheter til deltakelse i kulturaktiviteter påvirkes i komplekse samspill mellom sosioøkonomiske og psykososiale forhold, eget selvbilde, livsstil og helse, samt hvilke interesser en har hatt tidligere i livet. Fritidsaktiviteter knyttet til egen eiendom, familie og venner, samt egne hobbyer verdsettes høyt. Mange er engasjert i lag og foreninger. Sport, trening, diverse musikalske aktiviteter og konsertbesøk er også populært. Selv om mange er godt fornøyd med dagens kulturtilbud fra kommunen, ønsker mange en større variasjon i tilbudene. Særlig foredrag og seminarer innen samfunnsrelaterte temaer, natur, kultur og ny teknologi, trekkes fram som forslag til et bredere og mer mannsrettet aktivitetstilbud. Gode

² Med referanse til Berge Furre, (2007) Kap 2: Mot ein ny orden. Systemskifte, krig og gjenreising 1935-1952.

parkeringsmuligheter og attraktive møtesteder, som for eksempel grendehus, er andre viktige faktorer som ifølge dette utvalget kunne stimulere til større sosial- og kulturell deltakelse blant mannlige seniorer.

En skal selvsagt lese resultatene fra denne undersøkelsen med stor forsiktighet. Den mest åpenbare svakheten ligger i utvalgets størrelse samt dets sterke grad av homogenitet. De aller fleste som deltok i undersøkelsen er aktive i lag og foreninger, storforbrukere av kulturtilbud og småforbrukere av sosiale helsetjenester. Denne undersøkelsen favner altså bare et lite utvalg blant kommunens aktive, ressurssterke mannlige seniorer. Vi skulle gjerne ønsket oss et sammenligningsgrunnlag fra kommunens øvrige innbyggere i samme aldersgruppe.

Det er nærliggende å tenke at sosial- og kulturell deltakelse kan aktivere viktige helseressurser i forhold til aldring. Kulturelle aktiviteter synes å kunne være en unik arena for sosial integrasjon, utvikling og vekst. Deltakelse og opplevelse av tilhørighet i meningsfylte, stimulerende fellesskap og omgivelser, er viktige livskvalitetsfaktorer gjennom hele livet. Kanskje gjelder dette særlig i sårbare livsfaser preget av endring, overganger og livskriser. Det er behov for mer forskning rundt sammenhenger vedrørende kulturdeltakelse, da dette kan bidra til identifisering og styrking av helseressursfremmende faktorer, individuelt og kollektivt; kunnskap som i sin tur kan bidra til utvikling av nye helsefremmende strategier, både i forhold til folkehelse og i forhold til samfunnsøkonomiske utviklingsstrategier.

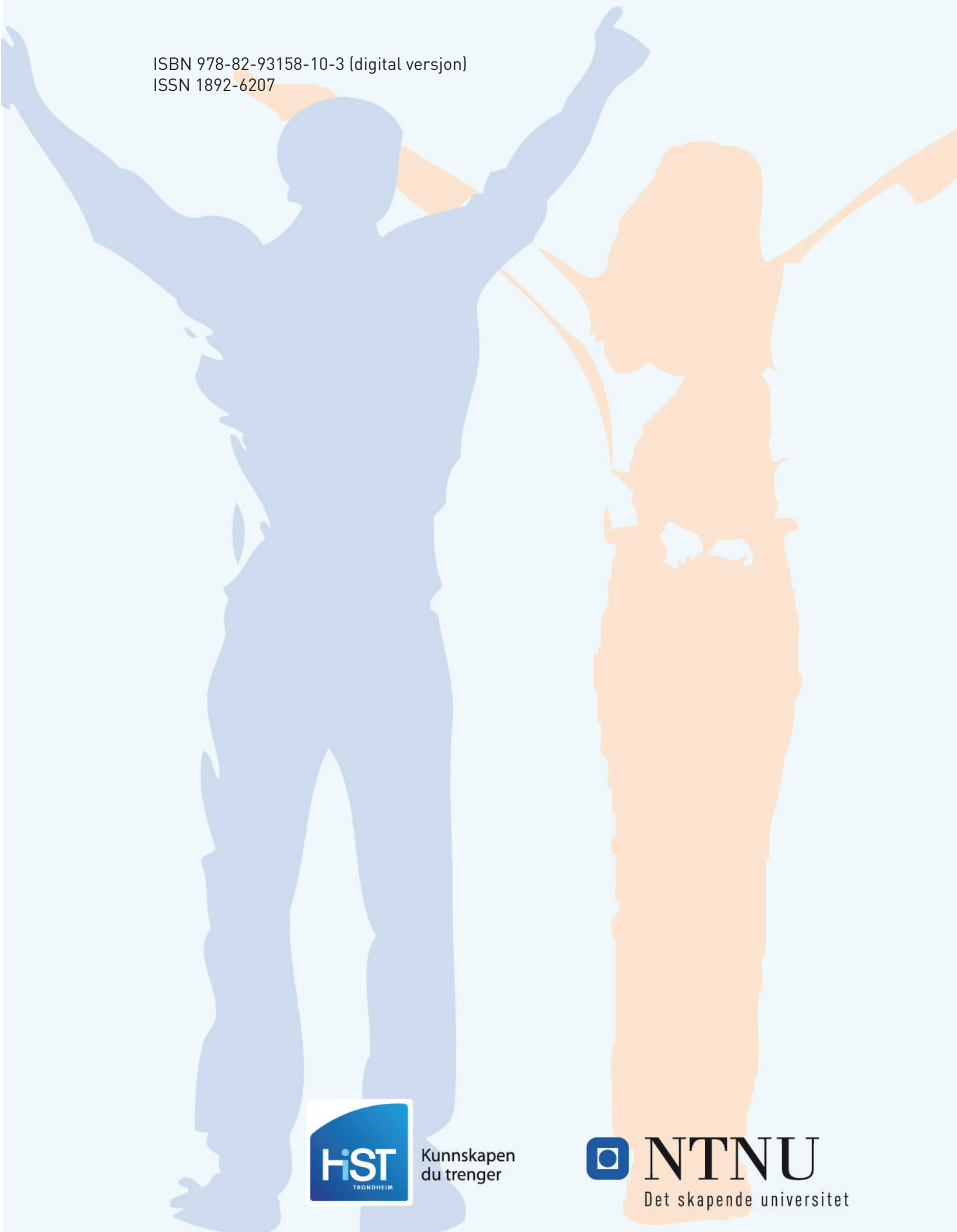
Referanser

- Barstad, A. (2000): «Hvem er de ensomme og isolerte»? Tidsskrift for velferdsforskning, 2, 67–84.
- Barstad, A. (2004): «Få er isolerte, men mange er plaget av ensomhet». Samfunnsspeilet, 5, 19–26.
- Bauman, Z. (2000): *Savnet felleskap*. Oslo: Cappelen.
- Bjursell, G. (2009): *Culture and Health: Research Plan*. Universitetet i Gøteborg.
- Blekesaune, M. & Øverbye, E. (2000). *Uførepensjonisters materielle levekår og sosiale tilknytning*. NOVA-rapport 7/2000. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Bygren, L.O., Konlaan, B.B., Johansson, S.E., (1996): “Unequal in death: Attendance at cultural events, reading books or periodicals, and making music or singing in choir as determinants for survival.” *BMJ*. (Clinical research ed.) 313(7072):1577-80.
- Bygren, L. O., Weissglass G., Wikström B.M., Benson B., Grjibovski A., Karlsson A.B., Andersson S. O., Sjöström M. (2009): ”Cultural participation and health: a randomized controlled trial among medical care staff”. *Psychosomatic Medicine* (ISSN 0033-3174)(EISSN 1534-7796). URI: urn:nbn:se:umu:diva-22840. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:umu:diva-22840>
- Bøen, H. (2008): *Hvem er brukere av eldresentrene?* Rapport. Folkehelseinstituttet.
- Cohen, S. & Wills, T. (1985). “Stress, social support and the buffering hypothesis”: *Psychological Bulletin*, 98, 310–357.

- Cummings, S. M., Neff, J.A. & Hisiani, B.A. (2003): "Functional impairment as a predictor of depressive symptomatology: The role of race, religiosity, and social support." *Health & Social Work*, 28, 23–32.
- Durkheim, E. (1979) *Suicide. A Study in Sociology*. London: The Free Press.
- Durkheim, E. (1995) *The Elementary Forms of the Religious Life*. New York: The Free Press.
- Durkheim, E. (1961) *Moral Education*. New York: The Free Press.
- Daatland, S.O., m.fl. (2001). *Eldresentret nå og fremover*. Oslo. Nova Rapport 17/00.
- Forsell, Y., Jorm, A. F. & Winblad, B. (1994). «Association of age, sex, cognitive dysfunction and disability with major depressive symptoms in an elderly sample." *American Journal of Psychiatry*, 151, 1600–1604.
- Furre, B. (2007): *Norsk historie*. (4. opplag). Oslo: Det norske samlaget.
- George, L. K. (1996). «Social factors and illness"; I R. H. Binstoc & I. K. George (Ed.), *Handbook of aging and the social sciences* (4th ed, ss. 229–251). San Diego CA: Academic Press.
- Grassmann, E.J. (2001). *Socialt arbeid i församlingens hägn*. Verbum Förlag, Göteborg.
- Halvorsen, K. (2005). *Ensomhet og sosial isolasjon i vår tid*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Hellevik, O. (2008). *Jakten på den norske lykken: Norsk monitor 1985-2007*. Oslo: Universitetsforl.
- Hjorthol, R., Nordbakke, S. (2008): *Bilens betydning for eldres velferd og livskvalitet*. Rapport 1000/2008. Oslo: Transportøkonomisk institutt (TØI).
- Holmen, K. & Furukawa, H. (2002): "Loneliness, health and social network among elderly people; A follow-up study." *Archives of Gerontology and Geriatrics*, 35, 261–274.
- Jaastad, L. (2011): *Kulturdeltakelse og helse. Den kulturelle spaserstokken, arena for kulturell deltagelse for seniorer i Trondheim kommune*. (Rapport): SHF. NTNU/HIST.
- Kjeøy N. (2009): »Kultur gir bedre helse.« Adresseavisa: (27.11.09).
- Knudtsen M. S., Holmen, J., Håpnes, O. (2005): «Hva vet vi om kultur og helse?» *Tidsskr Nor Lægeforen*: 125: 34 18-22.
- Loga, L. (2010:1): *Livskvalitet – Betydningen av kultur og frivillighet for helse, trivsel og lykke*. En kunnskapsoversikt: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Møen, A. (1999): *Individualisering, subjektivitet og fellesskap. Ein samanheng mellom klassisk – og moderne sosiologi*. Dr. polit. avhandling, Universitetet i Bergen, Sosiologisk institutt.
- Møen, A.(2007): "Emile Durkheim: Frigjøring og tvang i det moderne samfunnet. Ein varm og realistisk rasjonalisme." *Sosiologisk tidsskrift: Nr 02*.
- Mæland (et al.) (red.). (2009): *Sosial epidemiologi: sosiale årsaker til sykdom og helsesvikt*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Nolen-Hoeksema, S., & Rusting, C. L. (2000). «Gender differences in well-being," i: D. Kahneman, E. Diener & N. Schwarz (Eds.), *Well-being: The foundations of hedonic psychology*. New York: Russel Sage Foundation.
- Næss, Ø., Rognerud, M., Strand, B.H. (2007): *Sosiale ulikheter i helse*. En faktarapport. Folkehelseinstituttet.
- Næss O, Claussen B, Thelle DS, Smith GD. (2005): "Four indicators of socioeconomic position: relative ranking across causes of death". *Scand J Public Health*. 2005;33(3):215-21.
- Ormel, J., Rijdsdijk, F. V., Sullivan, M., van Sonderen, E. & Kempen, G. I. (2002). «Temporal and reciprocal relationship between IADL/ADL disability and depressive symptoms in late life." *Journal of Gerontology. Psychological Sciences*, 57, P338–P347.

- Pettersen, A.M., Laake, K. (2000). *Hvem bruker eldresenteret? Hva er viktig for å ta senteret i bruk?* Nasjonalforeningens forskergruppe i geriatri, Universitetsseksjonen, Geriatriisk avdeling, Ullevål sykehus, Oslo.
- Pettersen, A.M., Laake, K. (2003). *Hukommelsesvansker, angst og depresjon hos hjemmeboende eldre.* Nasjonalt kompetansesenter for aldersdemens, Nasjonalforeningens forskergruppe i geriatri, Oslo.
- Raphael, D. (2010): *Health Promotion and Quality of Life.* (Kap.1.) Toronto/Ontario: Canadian Scholars Press Inc.
- Smedshaug, C. A. (2011): *GJELD. Hvordan Vesten lurte seg selv.* Res Publica.
- Strand BH, Kunst A. (2006): "Childhood socioeconomic status and suicide mortality in early adulthood among Norwegian men and women. A prospective study of Norwegians born between 1955 and 1965 followed for suicide from 1990 to 2001". *Soc Sci Med.* 2006 Dec; 63(11):2825-34. *Epub.*
- Strand, B. H., Næss, Ø. (2007): *Sosial ulikhet i helse 1870-2006. Forskning på sosial ulikhet i helse i Norge.* Historisk helsestatistikk.
- Sund E.R., Krogstad S. (2005): *Sosiale ulikheter i Norge. En kunnskapsoversikt.* Oslo: Sosial-og helsedirektoratet.
- Thorsen, K. (1983). *Levekår, ressurser og bruk av eldresenter.* Rapport 12/83 Oslo: Norsk gerontologisk institutt.
- Thorsen, K. (1988). *Ensomhet som opplevelse og utfordring.* NGI-rapport 9/1988. Oslo: Norsk gerontologisk institutt.
- Thorsen, K. (2005). Flere ensomme? Om ensomhet i den senmoderne tid. *Aldring og livsløp*, 22(3), 2-6.
- Thorsen, K., Clausen, S.E. (2008): «Funksjonshemming, ensomhet og depresjon: Hva betyr ensomhet for om personer med funksjonshemming opplever depresjon?»: *Tidsskrift for Norsk psykologiforening*, Vol 45, Nr. 1, 2008: 19-27.
- Vangen, S., Jennum, A.K., Graff-Iversen, S., Idland, G. (2009): «Trengs det et kjønnsperspektiv på eldres helse?»: *Tidsskr Nor Legeforen*: 129:538-9.
- Vaage, O. F. (2010): *Oslo-befolkningens bruk av kulturtilbud.* (Rapport). Resultater fra kultur- og mediebruksundersøkelsene fra 1991 til 2008 og Levekårsundersøkelsen 2007. Rapporter 17/2010, Statistisk sentralbyrå. http://www.ssb.no/emner/07/02/rapp_201017/
- Wilhelmsen, M. (2009): *Dokumentasjonsrapport (2009/40): Levekårsundersøkelsen 2008: helse, omsorg og sosial kontakt.* Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Wood, W., Rhodes, N., & Whelan, M. (1989): "Sex-Differences in Positive Well-Being – a Consideration of Emotional Style and Marital-Status." *Psychological Bulletin*, 106(2), 249-264.

ISBN 978-82-93158-10-3 (digital versjon)
ISSN 1892-6207

Kunnskapen
du trenger

NTNU

Det skapende universitet